

ליל יו"ט במוצ"ש

הובא בשם החת"ס דאף שבכל פעם שאוכל פרוסת המוציא טובלה במלח (ע' ס' קס"ז ס"ה) אבל בליל שבת אין טובל במלח, ופי' משום שהמלח הוא כנגד מה שמולחים את הקרבנות, והרי בליל שבת אין קרבנות דאף שהקטרת איברים ופדרים כשרה בלילה, אבל איברי חול אין קרבים בשבת כמבואר בפסחים נ"ט ב'.

והנה לפי"ז ה"ה בליל יו"ט אין להטביל במלח משום שאיברי חול אין קרבים ביו"ט, אבל כשחל יו"ט במוצ"ש הרי מבואר בפסחים שם שאיברי שבת קרבים ביו"ט וא"כ שוב יש מקום להטביל במלח.

ובשו"ע תע"ה ס"א גבי ליל פסח שטובל במלח, וברמ"א כ' "ואין המנהג לטבול במלח בלילה הראשונה, דפת נקי אין צריך מלח", ולכא' מוכח דלא כחת"ס הנ"ל דלפי החת"ס בלא"ה אין מטבילין בליל יו"ט.

ולחנ"ל שבלי ליל יו"ט במוצ"ש הרי נתבאר שמטבילין במלח, וא"כ יש נפ"מ במחלוקת השו"ע והרמ"א לענין ליל פסח שחל במוצ"ש, ומ"מ פשוט ל' השו"ע משמע שבכל ליל פסח מטבילין במלח.

והנה ע' במג"א ס' רס"ז שכו' להקדים תפילת ערבית בליל שבת משום שערבית כנגד איברים ופדרים שקרבים בלילה, והרי איברי חול אין קרבים בשבת, ואמר יד' **מוהר"ר ישראל קנטור** שכמו כן יש להעיר שאם היה ליל יו"ט במוצ"ש ל"ש שהרי איברי שבת קרבים ביו"ט.

והנה במחצית השקל שם הביא מב"י ס' רס"ג שלכך אין אומרים והוא רחום בערבית של ליל שבת משום שאומרים והוא רחום כיון שמקטירים איברים ופדרים ויש בהם כפרה ע"כ אומרים והוא רחום ואילו בליל שבת וכמו כן בליל יו"ט אין מקריבים איברים ופדרים ע"כ אין אומרים והוא רחום, ויש להעיר כנ"ל שבלי ליל יו"ט שחל במוצ"ש כיון שאיברי שבת קרבים ביו"ט א"כ יאמרו והוא רחום, גם יש להעיר שלהמג"א שתפלת ערבית בליל שבת משום שבליה אין מקריבים איברים ופדרים של חול, וא"כ אם מקדימין ערבית של שבת מבעוד יום בזמן שאפשר להקריב איברים ופדרים א"כ למה אין אומרים והוא רחום כל ליל שבת, (ואגב יש האומרים והוא רחום בערבית של ליל יו"כ).

בענין יקנה"ז

בפסחים ק"ב ב' ק"ג א' נחלקו ביו"ט שחל במוצ"ש דיש סוברים להקדים הבדלה לקידוש וי"א להקדים קידוש להבדלה.

והנה בנוסח הבדלה אומרים המבדיל בין קדש לקדש וגם אומרים בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הבדלת, ונמצא שאומרים נוסח של קידוש, וברשב"ם מבואר דמה שאמרו בגמ' שאין בזה חסרון של אין אומרים שתי קדושות על כוס אחד הוא משום שגם בהבדלה מזכיר את קדושת היום, וא"כ לכא' ק' למ"ד שהבדלה קודמת אמאי לא יצא ידי קידוש בברכת ההבדלה, ואיך חוזר ואומר אח"כ ברכת קידוש.

והנה בפסחים קי"ז ב' ילפי' שצריך להזכיר יצ"מ בקידוש, ומה"ט הק' על מג"א בסי' רע"א שיצא ידי קידוש מדאורייתא בתפלת שבת והרי אין מזכירים שם יצ"מ, ולפי"ז י"ל שהרי בנוסח הבדלה לא נזכר יצ"מ, וע"כ לא יצא בו ידי קידוש.

ועו"ל שהרי בקידוש מזכירים את שם ה' וי"ט אבל בנוסח הבדלה מזכיר רק יו"ט אבל אינו מזכיר שם ה' וי"ט, תי' זה **ממוה"ר ישראל קנטור**, והנה במ"ב ס' תפ"ז ס"ק י"א שכו' ואם לא אמר אתה בחרתנו וגם לא יעלה ויבא רק והשיאנו אע"פ שאמר מועדי קדשך אם לא הזכיר חג פלוני בפרט לא יצא [דה"ח אבל בפמ"ג מסתפק בזה],

והנה בחיי אדם כלל כ"ח דין ט"ו כ' "טעה בשמיני עצרת ואמר את חג הסוכות הזה נ"ל דאם כבר עקר רגליו אינו חוזר, וכ' בנשמת אדם דהא בודאי אם לא אמר רק ותתן לנו מועדים לשמחה וסיים הברכה יצא וא"כ לא גרע מהזכיר מאורע שאר ימים בתפלה דא"צ לחזור בשוגג", ומבואר שאף בלא הזכיר שם ה' וי"ט ג"כ יצא, והשתא לפי תי' הנ"ל א"ש לפי מ"ב בסי' תפ"ז בשם דרך החיים, אבל להנשמת אדם שסובר שיצא וכן לפמ"ג שנשתפק ליתא לתי' הנ"ל.

הערות בענין ותודיענו

א. מעשה ששכח לומר ותודיענו במקומו ונזכר אחר שאמר ותתן לנו ד' אלקינו כו', אם יחזור ויאמר ותודיענו.

ויש לפשוט ד"ז ממש"כ במשנה ברורה סימן תקפ"ב ס"ק ט"ז גבי עשייתו ושכח לומר וכתוב שאינו חוזר וכ' ע"ז רק שסיים אותה ברכה ר"ל שאמר השם של הברכה אין לחזור משום חשש ברכה לבטלה אבל כל זמן שלא אמר השם של הברכה יכול לחזור

אע"פ שיש כמה שמות (כגון בוכל החיים) וא"כ ה"נ הכא שאף שאמר שם יחזור לומר ותודיענו, והנה ע"ש במטה אפרים שכו' שאם אמר שם לא יחזור ובמ"ב נקט לא כן, אבל י"ל שאף לפי מטה אפרים י"ל שזה רק בכתוב שאינו מדינא דגמ', וע"כ לא יחזור אם כבר הזכיר שם, אבל ותודיענו שהוא חיוב גמור להבדיל בתפלה יחזור כל זמן שלא סיים את הברכה. ומלבד זאת אפשר שיאמר ותודיענו לפני יעלה ויבא ולא יצטרך לחזור ולומר שם ד' שנית ונמצא שלא אמר שם לבטלה.

ב. קימ"ל שבלי ליל יו"ט שחל במוצ"ש אומרים ותודיענו באתה בחרתנו ע' ברכות ל"ג רמב"ם פ"ב מתפילה הי"ד ושו"ע ס' תצ"א. והנה בליל יו"ט אם התחיל אתה חונן הרי צריך לסיים את הברכה וכמבואר בסי' רס"ח ס"ג, והרי בכל מוצ"ש אומרים הבדלה בתפילה באתה חונן וא"כ יש לדון בליל יו"ט שחל במוצ"ש והתחיל אתה חונן אם יאמר ותודיענו בברכת אתה חונן או ימתין לאתה בחרתנו, ספק זה הביא בסי' עובר אורח להגאון האדרי"ת ס' קמ"ג, ומסקנתו שימתין לאתה בחרתנו.

ובברכות ל"ג א' הבדלה בחונן הדעת. מאי טעמא אמר רב יוסף מתוך שהיא חכמה קבעה בברכת חכמה, ורבנן אמרי מתוך שהיא חול לפיכך קבעה בברכת חול.

והנה לענין ותודיענו י"ל דל"ש הסברא מתוך שהיא חול כו' שהרי היא הבדלה בין לקדש לקדש, אך הסי' מפני שהיא חכמה שייכא גם בותודיענו, אלא שמ"מ אפשר שכבר נקבע לאתה בחרתנו.

שריפת חמץ שנמכר לגוי בפסח ע"י קטן

הנה בזמנינו שנוהגים למכור את כל החמץ שיש לו לנכרי, הרי שאם מצא חמץ תוך הפסח מעיקר הדין אין חייב לבערו.

ואם בא לבערו הר"ז גזל חמץ של הגוי ואם גזל גוי חייב באחריות עובר ע"כ בבל יראה כדן חמץ שקיבל אחריות, אלא א"כ מתנים עם הגוי שלא יקפיד אם יקחו חמץ וממילא שאין זה גזל, ועמ"ש"כ בצה"ל פסחים ס' ל'.

והנה א' רצה לבער וכדי שלא להכשל בהנ"ל הביא את בנו הקטן אל החמץ ואמר לו לבערו.

ויש לדון דהנה מעמיד בהמת חבירו על קמת חבירו חייב, כמבואר בב"ק נ"ו ב' וד' התו' שם שחייב משום שן ורגל והוא נחשב כבעלים, וד' הרשב"א שחייב כמו אדם,

ונפ"מ אם העמיד ברה"ר דמשום שן ורגל פטור ברה"ר אבל משום אדם המזיק חייב, וברמ"א חו"מ ס' שצ"ד ס"ג כ' שחייב גם ברה"ר דהוי כאדם המזיק.

וע' במש"כ בצה"ל ב"ק ס' צ' שמעמיד בן קטן על חפץ של חבירו והזיקו יש לדון אם יש לחייבו משום מעמיד, (ומצוי בהעמיד בנו קטן ליד תבנית ביצים ושבר ביצים).

וע"ש שנתבאר עוד שבגמ' ב"מ ה' ב' מבואר שרועה חשיב גזלן משום שמרעה בהמות בשדה חבירו, וצ"ב איך עובר על לאו של גזל, ונתבאר

שכיון שמעמיד בהמה על קמת חבירו ואוכלת הוי גזלן. ולפי כל הנ"ל מעמיד קטן על החמץ של הגוי חשיב מעמיד וחייב משום גזלן ושוב יתחייב באחריות על החמץ ויעבור בבל יראה.

אלא שיש לומר שכיון שקטן לאו בר קנין הוא א"כ הגבהתו לא חשיבא להתחייב על גזל ורק אם אוכל וכדו' חשיב גזלן, אבל כל זמן שלא אכל או הזיק לא חשיב גזלן, וא"כ כל זמן שעדיין לא הזיק את החמץ לא חשיב עליו גזלן ואחר שהזיקו אה"נ דמתחייב משום גזלן אבל שוב אין כאן חמץ שיתחייב עליו באחריות.

סכין של פסח

בפסחים ס"ו א' אמרו לו רבי שכח ולא הביא סכין מע"ש מהו, א"ל הלכה זו שמעתי ושכחתי אלא הנח להן לישראל אם אין נביאים הן בני נביאים הן, למחר מי שפסחו טלה תוחבו בצמרו מי שפסחו גדי תוחבו בין קרניו. וצ"ב למאי הוצרכו כל אחד להביא סכיניו מביתו, דאטו לא היו סכינים בעזרה, ואמנם אפשר דמשום ריבוי הפסחים לא היה די סכינים, ומ"מ הרי משמע בגמ' שכל אחד היה מביא סכין וזה צ"ב.

ובשו"ת חת"ס חיו"ד ס' קי"ד כ' דהרי פסח אין נאכל אלא למנויו, ואי בית השחיטה רותח אין יכול לשחוט פסח בסכין ששחט בה כבר פסח אחר, כיון דמבליע מפסח זה לפסח אחר, אא"כ יעשה הכשר בין זה לזה, וע"כ הביא כל אחד סכיניו מביתו.

והנה בחולין ח' ב' נחלקו בסכין ששחט בה טריפה אי צריכה הגעלה או הדחה וקימ"ל דסגי בהדחה, וע"ש ברש"י דאף אי בית השחיטה רותח מ"מ הסכין שהוא קשה אינו בולע, אלא דמ"מ י"ל דהיו מביאין כל אחד סכינא כדי שלא יצטרכו אף הדחה. ועי' בזרע אברהם סי' ז' אות ג' (והוא מהגר"א לופטביר ז"ל), שכי' ג"כ ע"ד החת"ס אלא שכי' דלמ"ד דסכין ששחט בה טריפה א"צ הגעלה מ"מ הביאו כל אחד סכינא כדי שלא יצטרכו נעיצה, וכוונתו ע"פ המבואר בשו"ע יו"ד סי' י' ס"ג דסכין ששחט בה כמה טריפות צריך נעיצה, ועי' תוס' חולין שם ד"ה והלכתא.

והנה בשו"ת חת"ס יו"ד סי' ש"ה כ' במי שהיה לו בכור ורוצה שלא יתערב בשאר בהמותיו, וע"כ רוצה לקשור עליו חבל או רצועה קטנה לסימן שלא יכשלו בו, וכי' בחת"ס דמותר דלאו עבודה היא כיון שהיא לצורך הבכור, וכמו לענין פרה אדומה דלצרכה לא חשיב עבודה, והובא בפ"ת יו"ד סי' ש"ח סק"א. והי' ק"ל ע"ז דהרי בפסחים ס"ו ב' אי' שבשבת ע"פ היה כל אחד תוחב בסכין בצמרו או בקרנו של הפסח והקי' בגמ' דהא עביד עבודה בקדשים, ותי' שלא היה מקדיש הפסח אלא בעזרה, והתוס' הביאו מירושלמי שתי' דכל עבודה שהיא צורך הקרבן אין בה משום מעילה והביאו רא"י מפרה ע"ש, וכפי הנראה דהבבלי ס"ל דאיסור עבודה בקדשים הוא אפילו במה שצורך הקרבן, וא"כ צ"ע מה שהתיר החת"ס מה"ט, (ועי' בס' מקור ברוך ח"א סי' כ"ו דגם להבבלי אינו אסור אלא מדרבנן, אך מ"מ ק' מה שהתיר בחת"ס), ולהנ"ל י"ל דס"ל להבבלי דזה לא חשיב צורך קרבן, כיון דבאמת היו סכינים בבית המקדש, ורק כדי שלא יהא צורך להכשיר בין שחיטה לשחיטה היה מביא כל אחד סכינא, וי"ל בזה, וע"ע בשפ"א.

ובפי' וירא (פכ"ב ו') ויקח אברהם את עצי העולה וישם על יצחק בנו, ובמלבי"ם כי שעדיין לא הקדישו, דאילו הקדישו היה אסור, וכ"ה בחת"ס, ועי' במשנת חיים שבסליחות של צום גדלי' בעקידה אי' רץ אל הנער והקדישו ונפשו קשורה בנפשו עטרו בעצים כו' יחיד רך הוקל כצבי ענה אומר אבי הנה האש והעצים נביא ותשורה אין להביא כו', ולכא' להנ"ל אין איסור להניח עליו הסכין כיון שהוא לצרכו, וכאן לא הי' אפשר למצוא סכין אחר במקומו.

אכילה שלא למנויו

הנה הר"ש כי בפי' לתו"כ פ"י צו (ג' ו') דאין כלל איסור לאכול שלא למנויו, אלא דקיום מצות אכילת פסח הוא דוקא במנויים, וכשאוכל פסח שלא נמנה עליו אין בזה קיום מצות אכילת פסח, ובד' הראב"ד פ"ט מק"פ ה"ז מפורש דיש איסור, וכבר תמחו ע"ד הר"ש מגמ' ערוכה בפסחים דף ע"ו דאין צולין שני פסחים כאחד מפני התערובת מאי לאו תערובת טעמים וקשיא ללוי כו' ופירש"י דפטמי מהדדי ונמצא פסח נאכל שלא למנויו, וחזינו להדיא דיש איסור אכילה שלא למנויו וטעמו אסור, ובס' ח"י הגרמ"ז (להג"ר מנחם זמבא ז"ל) סי' ד' כי לת' דהנה הרמב"ם כי בפי' מהל' ק"פ ה"א כשאדם אוכל את הפסח חותך הבשר ואוכל כו' וכשיגיע לגיד הנשה מוציאו ומניחו עם שאר הגידים והעצמות והקרומות שיוצאין בשעת אכילה לפי שאין מנקין אותו כשאר הבשר ואין מחתכין אותו אלא צולין אותו שלם כו', ובהשגות הראב"ד כי ע"ז "א"א בחיי ראשי אין איסור גדול מזה שיעלה הפסח עם גיד הנשה ועם שמנו ועם תרבינו דתותי מתנא ועם קרומות שבראש ואם אזכה ואוכל פסח ויביא לפני כזה הייתי חובטו בקרקע לפניו", וע"ש בכס"מ דגם הרמב"ם מודה דחלב שאסור מה"ת מוציאין קודם צליה ואין כוונתו אלא על חלב שאסור מדרבנן או גיד הנשה דאין בגידין בנותן טעם, ע"ש, ובחי' הגרמ"ז כי דמבואר ברמב"ם דכיון דהמצוה לעשותו מקולס ע"כ צולין אותו אף שנבלע בו טעם איסור וא"כ מותר לאכול משום עדל"ת ול"ש תי' הגמ' בזבחים צ"ז, וכ"ז בפסח עם חלב של עצמו ומשום דבהכי חייב רחמנא, אך מ"מ אסור לצלותו עם חלב של פסח אחר, וא"כ אפ"ל דמה שאמרו בגמ' תערובת טעמים הוא משום טעם החלב שבפסח ע"ש. ולפי"ז לא נוכל לפי' את מה שהיו מביאין כל אחד סכין מביתו משום בליעות הפסח דהוי שלא למנויו וכמשי"כ בחת"ס ובזרע אברהם, משום דבזה אין בליעות של חלב.

והנה בראב"ד פ"ט מק"פ ה"ז מבואר דאכילה שלא למנויו יש בה לאו, אך בד' כס"מ שם בד' הרמב"ם מבואר שהוא איסור עשה, ועי' מנ"ח מצוה י"ד שמבואר כן, (ועי' בעמודי אור סי' י"ג והובא באחיעזר ח"ג סי' פ"א), ויש לדון לפמשי"כ בנודע ביהודה דאין איסור טכע"ק על איסור עשה והובאו דבריו בפתי תשובה יו"ד סי' צ"ח, א"כ שוב יקשה מהגמ' הנ"ל דתערובת טעמים שמבואר דיש דין טעם כעיקר על איסור שלא למנויו, א"כ נימא כתי' הגרמ"ז דקאי על חלב.

ובעיקר ד' הרמב"ם פ"י מק"פ שצולין את הפסח כשהוא שלם ורק אח"כ מוציאין גיד הנשה והרי ק' ע"ז שנבלע בבשר הפסח מהגיד הנשה, ויש שתי' דאתי עשה דאכילת פסח ודחי ל"ת, ועי' בישועות מלכו על הרמב"ם שם, ושמעתי מכב' **רבנו הגר"ד לנדו** דקי' לרי' שמעון דאמר פסחים צ"א נשים בפסח רשות א"כ איך אפ"ל בהו עדל"ת, ומזה רצה להוכיח דעשה קיומי דוחה ל"ת וכד' הראב"ד ריש תו"כ ועמשי"כ בס"י ע"ה, אלא שדחה זאת ע"פ ד' הגר"ח שאף שלר"ש נשים בפסח רשות היינו בהבאת הפסח אבל באכילת הפסח הרי הם חובה, ובאמת שצ"ב אם א"צ להביא איך חייבות לאכול, ואפשר

שהכוונה שאם הביאו חייבות לאכול, אך הגר"ח הוכיח מנדרים דף ד' דלהכי יש בל' תאחר ביולדת משום שמתירה לאכול קדשים ופי' הר"ן שמותרת ע"כ בפסח, והיינו שסתם קדשים אינם סיבה לבל תאחר אלא פסח שהוא חובה, והרי הסוגי' שם אליבא דר"ש והרי ר"ש סובר נשים בפסח רשות, וע"כ שבאכילה הם חובה, ואם נימא דהיינו רק אחר הבאה אכתי אינו מובן כ"כ, שאם אינם חייבות להביא רק אם הביאו חייבות לאכול למה יהא בל תאחר.

חגיגת י"ד על החמץ

פסחים דף ע' עמוד א' בין תימא אומר חגיגה הבאה עם הפסח הרי היא כפסח, ואינה נאכלת אלא ליום ולילה. ובגמ' מבואר דה"ה לענין זכר בן שנה מכבשים, ודנו בגמ' לענין שבירת עצם, יל"ע לענין לאו דשוחט על החמץ.

מתי מתו הבכורים

ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו כולנו מתים, (י"ב ל"ג) וברש"י "כולנו מתים אמרו לא כגזרת משה שהרי אמר ומת כל בכור וכאן אף הפשוטים מתים ה' או י' בבית א' (מכילתא)", ועי' במכילתא שנשתייהם היו מזונות מאנשים אחרים וע"כ היו בכורים מאב והם לא ידעו מזה ועל כן אמרו כולנו מתים, ועדיין צ"ב שהרי המכה היתה בחצות, וכבר נגמרה המכה ולמה להם לחוש עוד שימותו.

אולם מצינו דבר חדש בתחילת מס' שמחות, וכך אי' שם "וייהי בחצי הלילה וד' הכה כל בכור בארץ מצרים וגו', וכתב (במדבר ג' י"ג) כי ל' כל בכור [וגו'] ביום הכותי כל בכור וגו', (והיינו דמשמע שהיה ביום ולא בלילה), אמר ר' יוחנן אף על פי שהכה אותם מכת מות מחצי הלילה היתה נפשם מפרפרת בהם עד הבוקר, משל הדיוט אומר נתת פת לנער הודע את אמו, אף הקב"ה אמר אודיע לבני המיתה המשתקת הזאת ששונאיהם היאך מתים בה, אלא תשמור נפשותם עד הבוקר כדי שיראו בני בשונאיהם", והובא בקיצור בפי' חזקוני ופי' הריב"א עה"ת (י"ב כ"ט), ומבואר כאן שאף מכת בכורות היתה בחצות אבל לא מתו עד הבקר, וא"כ עדיין לא נגמרה המכה, וזהו שפחדו שמא ימותו אף הם, (ועי' בפי' ראב"ע לפ' בהעלותך פ"ח י"ז "ביום הכותי זמן כמו אתה עובר היום", וכנראה שהוקשה לו שמכת בכורות היתה בלילה ולא ביום, וזה שכי' לבאר שאין הכוונה ביום ממש אלא בזמן).

ועי' בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' מ"ג שהביא דהש"ך כי נוהגים לעשות פדיון הבן ביום, ובסדור ר' יעקב עמדין כי לעשות בלילה שמכת בכורות היתה בלילה, וכי' מהרש"ם שלפי המסכת שמחות הרי גמר המכה היה ביום וע"כ עדיף לעשות ביום.

והנה בתפלת ערבית אמרי' המכה בעברתו כל בכורי מצרים ויוצא את עמו ישראל לחרות עולם, והיינו שקדמה הכאת הבכורים ליציאת בני ישראל, אבל בתפלת שחרית אומרים ממצרים גאלתנו ד' א-לקינו ומבית עבדים פדיתנו כל בכוריהם הרגת ובכורך גאלת, ונמצא שמזכירים את הגאולה קודם הריגת הבכורים, ושמעתי לבאר ע"פ מס' שמחות הנ"ל דהכאת הבכורים היתה בלילה וקדמה ליציאת בני ישראל וכנוסח התפלה בערבית אבל מיתת הבכורים היתה ביום והגאולה קדמה לזה.

בכור לאב ובכור לאם

הנה כתיב (י"ב כ"ב) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר, ובמכילתא אי' ע"ז מגיד משנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע כו', ובפי' רש"י הוסיף על זה ולילה רשות למחבלים הוא שנאמר בו תרמוש כל חיתו יער, ועי' ברמב"ן דמה שפי' רש"י דבלילה יש רשות למחבלים ולא פי' דניתנה רשות למכת בכורות היינו משום דמכת בכורות היתה ע"י הקב"ה בעצמו ולא ע"י משחית, אלא דאכתי ק' לפירש"י דא"כ כל לילה לא יצאו מפתח הבית וע"ש ברמב"ן. והנה לכאוי' א"א לומר דניתנה רשות משום מכת בכורות כיון שמכת בכורות היתה בחצות ולמה נאסר להם לצאת עד בקר. והנה יעו"י ברש"י ברכות דף כ"ו דהקב"ה עצמו נגלה ברגע חצות לילה ובמשך חצי לילה עד בקר היה ע"י שלוחיו וע"כ ציוס שלא יצאו איש מפתח ביתו עד בקר, והיינו דלפי"ז א"ש ב' הקו' הנ"ל דכיון דבזמן זה היה על ידי שלוחים על כן היה שייך בזה כיון שניתנה רשות למשחית אינו מבחין בין צדיק לרשע, וגם א"ש דהיו צריכים להזהר עד בקר, אלא דאכתי ק' דאחר שהכה הקב"ה כל בכור בחצות מה היה להכות על ידי שליח, (ואולי אתי שפיר על פי מס' שמחות הנ"ל).

אכן מצינו בשם הגרע"א (נדפס בס' חוט המשולש) טעם למה נתקדשו רק בכורים שהם פטר רחם ולא בכורים מאב, והרי המכה היתה על בכורים בין מן האב ובין מן האם, וביאר הגרע"א דהרי כתיב (י"ב י"ב) ועברתי בארץ מצרים וגו' ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ד' ודרשו חז"ל אני ולא השליח, ואילו לקמן (פסוק כ"ג) כתיב ולא יתן המשחית וגו', אלא דיש חילוק בין בכור מאב לבכור מאם, דבכור מאם ניכר גם למלאך, משא"כ בכור מאב וכדאי' בבבא מציעא דף ס"א ע"ב אמר הקב"ה אני הוא שהבחנתי בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור, ולפי זה ביאר הגרע"א דמה שנעשה על ידי מלאך שייך בזה כיון שניתנה רשות אינו מבחין בין צדיק לרשע, ועל כן היה בזה הצלה מיוחדת על בכורי ישראל, וע"כ נתקדשו בכורות מאם שעליהם היתה

הצלה מהמשחית, משא"כ בכורים מאב שמתו ע"י הקב"ה בעצמו דבזה אינו נס מה שלא הרג את בכורי ישראל ועל כן לא נתקדשו בכורות מאב.

ועל פי זה שפיר אפ"ל על דרך הרש"ש דהקב"ה הרג את הבכורים מאב בחצות, ואילו בכורים מאם שהיה ע"י שליח היה עד הבקר, ומיושב הפסוק ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר, שאמרו על זה במכילתא כיון שניתנה רשות למשחית אינו מבחין, והיינו דהבכורות מאם מתו על ידי שליח עד בקר. ואתי שפיר גם מה שפחדו המצרים שימותו גם הם כיון דהמכה נמשכה עד הבקר.

(ובעיקר מאי דכתיב ולא יתן המשחית, ע"י בפי' חזקוני (י"ב כ"ג) שתיירץ באופן אחר "יומה שאמרו רבותינו ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך היינו שלא ישלח מלאך במקומו אלא הוא בעצמו בכבודו ירד למצרים ועמו מלאכי משחית להשחיתם", וע"ע בשו"ת חתם סופר יורה דעה סי' שמ"ו אות י"ב).

בכורי מצרים בארצות אחרות

תהילים ע"ח ויך כל בכור במצרים ראשית אונים באהלי חם, והנה מבואר בחז"ל שבכורים מאומה אחרת שהיו במצרים וכן בכורי מצרים שהיו במדינה אחרת גם מתו, ובפי' המלבי"ם מבואר שזה כוונת הכתוב ויך כל בכור במצרים היינו שכל בכור שהיה במצרים אף מאומה אחרת מת וכן ראשית אונים באהלי חם היינו בכורי מצרים שהיו במדינה אחרת כמו שאר בני חם, וע' במדרש פ' בא שמבו' כן אבל מילפוטא אחרת, ומיהו מבוי' במלבי"ם שראשית אונים היינו בכור מאב ובכור היינו בכור מאם או גדול הבית כשלא היה בכור, פי' דראשית אונים באהלי חם שבכורי מצרים שהיו במדינה אחרת מתו היינו בכורים מאב שהיו במדינה אחרת, ומה שכתוב ויך כל בכור במצרים היינו בכורים מאם שהם מתו אף אם היו משל אומה אחרת ששהו במצרים, וצ"ב החילוק למה רק בכורים מאם ממדינה אחרת שהיו במצרים מתו ולא בכורים מאב, וכן צ"ב למה רק בכורות מאב של מצרים שהיו במדינה אחרת מתו ולא בכורים מאם ונ' על פי ד' הגרע"א שבכור מאב מת ע"י הקב"ה בעצמו שרק הקב"ה יכול להבחין בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור, אבל המשחית אינו מבחין בכך, ולפי"ז י"ל דבאמת הרי צ"ב למה בכורים ממדינה אחרת שהיו במצרים ג"כ מתו, ולזה י"ל דכיון שמתו על ידי המשחית והרי כיון שניתנה רשות למשחית אינו מבחין בין טוב לרע ורק בבכורי ישראל היה הצלה מיוחדת אבל בכורים של אומה אחרת לא היתה עליהם הצלה וע"כ המשחית הרגם, ומשום הכי אי אפשר שהמשחית יהרוג בכורים מאם גם של מצרים שהיו במדינה אחרת דכיון שניתנה לו רשות ישחית את כולם וע"כ לא ניתן לו רשות להשחית חוץ ממצרים, אבל בכור מאב שהקב"ה עצמו הרגם בזה הרי ל"ש כיון שניתנה רשות אינו מבחין ועל כן בכורי מצרים מאב שהיו במדינה אחרת מתו ובכורים אחרים לא.

ובמכילתא פ' בא פרי' י"ג וד' הכה כל בכור שומעני ע"י מלאך או על ידי שליח תלמוד לומר והכיתי כל בכור לא על ידי מלאך ולא ע"י שליח, וד' הכה כל בכור בארץ מצרים אפי' ממקומות אחרים, בכורי מצרים שהן במקומות אחרים מנין ת"ל למכה מצרים וגו' בכורי חם כוש ופוט ולוד מנין ת"ל ויך כל בכור במצרים וגו'.

והנה בד' המכילתא וד' הכה כל בכור בארץ מצרים אפי' ממקומות אחרים, משמע דלא כהנ"ל שהרי נתבאר שבכורות ממקומות אחרים שהיו במצרים היו רק בכור מאם שהיה ע"י שליח, והרי במכילתא פ' בזה את הכתוב הכה כל בכור והרי אמרו קודם לכן שהיה על ידי הקב"ה בעצמו ולא ע"י שליח וצ"ע.

והנה במכילתא מבואר כאן ג' חילוקים חדא בכורות ממקומות אחרים שהיו במצרים, ב' בכורי מצרים שהן במקומות אחרים, ג' בכורי חם כוש ופוט ולוד וזה למדו מהפסוק ראשית אונים באהלי חם, ומשמע דלא כש"נ לעיל שכוונת הפסוק לבכורי מצרים שהיו במקומות אחרים, אלא זה קאי על בכורים של בני חם, וצ"ע למה מתו גם בכורי חם שלא היה להם שייכות למצרים.

ובמדרש רבה פ' בא פרי' י"ח אות י' וכל מי שרצו שלא יגאלו ישראל מת עם הבכורים שנאמר (תהילים ע"ח) ויך כל בכור במצרים, וצ"ב שהרי בפסוק נאמר בכור, ואיך מוכח מכאן שגם מי שרצו שלא יגאלו ישראל מתו, ובס' אהל משה ח"ב סי' קל"ה כ' שהכוונה להמשך הפסוק ואונים היינו בעלי חם.

מכת בכורות ע"י הקב"ה

בהגדה אמרי' ר' אליעזר אומר מנין שכל מכה שהביא הקב"ה על המצרים במצרים היתה של ארבע מכות שנאמר ישלח בס חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים עברה אחת וזעם שתים וצרה שלש משלחת מלאכי רעים וצרה ארבע אמור מעתה במצרים לקו ארבעים מכות, רבי עקיבא אומר מנין שכל מכה ומכה שהביא הקב"ה על המצרים במצרים היתה של חמש מכות שנאמר ישלח בס חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים חרון אפו אחת עברה שתים וזעם שלוש וצרה ארבע משלחת מלאכי רעים חמש אמור מעתה במצרים לקו חמישים מכות ועל הים לקו חמישים ומאתים מכות, ונמצא שגם במכת בכורות היתה של ארבע מכות ובכללם משלחת מלאכי רעים, והרי בהגדה נאמר קודם לכן שמכת בכורות היתה ע"י הקב"ה בעצמו ולא ע"י מלאך ולא ע"י שרף.

וצ"ל דאה"נ שמכת בכורות עצמה היתה רק ע"י הקב"ה, אבל הרי בכל מכה היתה של ד' מכות או של ה' מכות ושאר המכות הנלוות עם כל מכה היו ע"י שליח.

ולפי"ז אפ"ל דלהכי אמר ולא יתן המשחית משום שאף שמכת בכורות עצמה היתה ע"י הקב"ה ולא ע"י שליח, אבל המכות הנלוות עם מכת בכורות היו ע"י שליח וכמו שכתוב משלחת מלאכי רעים, וע"ז נאמר ולא יתן המשחית.

בכורים עוברים

ה. בשו"ת שבות יעקב ח"א סי' י"ז כ' דלמי שנולד בן בכור אחר חצות ליל י"ד ניסן, א"צ האב להתענות תענית בכורים בשנה זאת, וע"ש שכי' בתחילה משום שכל תענית מתחלת מהערב ואף שמותר עדיין לאכול, ובאותו זמן לא נתחייב עדיין, ורא"י מאם נייער משנתו בלילה שאין יכול לאכול ע"ש, ושוב כ' דבכור שנולד במצרים אחר חצות ליל ט"ו לא היה מת, (והביא רא"י מדלא תי' כן בריש מס' שמחות הנ"ל), ותענית י"ד במקום ט"ו ואילו היה תענית בכורים בט"ו לא היה צריך להתענות כמו כן אף שהוקדמה התענית לי"ד אין צריך להתענות, והו"ד בשערי תשובה סי' ת"ע וע"ש שהביא חולקים בזה. וק' ע"ז דבמדרש רבה פ' בא פרשה י"ז אות ה' אי' ועבר ד' לנגוף את מצרים י"א ע"י מלאך וי"א הקב"ה בעצמו ומהו שאמר לנגוף מלמד שאף המעוברים שהיו ראויים לילד הפילו ומתו האמהות והמשחית יצא וחבל כל מה שמצא ואין לנגוף אלא מעוברים שנאמר ונגפו אשה חרה ע"כ, ונמצא שמתו העוברים ולא משכח"ל שנולד אחר חצות, וק' דלמי שאשתו מעוברת בכור יצטרך להתענות, ואף דשמא הולד נקיבה, אך לשו"ע סי' ת"ע דגם בכורה מתענה א"כ יצטרך להתענות וצ"ע.

מעשה שנמצא חמץ בפסח

א. מעשה שקנו כמה שקיות ממתקים בחזקת שהם כשרים לפסח, ונתנו מקצתם לאחרים בפסח, ושוב נמצא שכתוב שיש שם קמח חטה, ונמצא שיש שם חמץ וא"כ צריך לבערם. והנה במ"ב תלי"ה ס"ק ה' כ' ואם כבר בדק וביטל כדינו קודם פסח ומצא חמץ בפסח יש דעות בין האחרונים אם צריך לברך, כיון שכבר בדק וביטל כדינו וקיים תקנת חכמים, אפשר דברכה ראשונה שבידך אז קאי על כל מה שימצא אף בתוך הפסח וספק ברכות להקל.

אולם הביאו מפמ"ג סי' תמ"ו סק"א ומגן האלף סי' תמ"ה סק"ב שאם נתחמץ לו בפסח יברך, והטעם כ' במגן האלף שלא היתה דעתו בברכה על חמץ חדש, וא"כ לפ"ז אותו שקיבל בחוה"מ צריך לברך שלא היה דעתו ע"ז, ואותו שקנה לפני פסח הרי תלוי במח' אם צריך לברך. ויש לדון אם חשיב שדעתו על מה שקנה לפני פסח ולא ידע שהוא חמץ. אבל בזמנינו שאדם מוכר כל חמץ שיש לו, הרי מעיקר הדין א"צ כלל לשרוף וגם אפשר שאין לו לשרוף שגוזל את הגוי וע"כ כך אפשר שמתחייב באחריות ועובר ע"י הלקיחה, אלא שיי"א שמתנים עם הגוי שיוכלו לשרוף חמץ שימצאו, אבל עכ"פ ד"ז אינו מחייב ברכה. ומה"ט גם אותו שקיבל אין חייב מעיקר הדין אף שאינו בכלל מכירתו אבל הוא בכלל מכירת הראשון.

ועוד שהרי המקבל לא ידע שהוא חמץ ואילו ידע בודאי לא היה מתרצה לקבל וא"כ הרי"ז טעות, וע' שו"ע חו"מ סי' רל"ד שמוכר דבר ונמצא שהוא אסור הוי מקח טעות, ולא חשיב שקנה את החמץ וא"כ לא נתחייב בביעורו. ואמנם בלא"ה מקשים כל קונה חמץ איך זכה בו והרי הוי איסורו, וכ' בחזו"א סי' קי"ח ס"ק ז' דאף דלא זכה אך הרי כל מה שלא זכה הוא משום דחמץ אינו ברשותו של אדם, והרי כל חמץ אינו ברשותו של אדם ועשאו הכתוב כאילו ברשותו וכדאי' בדף ו', וא"כ ה"נ כשקונה חמץ בפסח אמרי' בזה דאינו ברשותו ועשאו הכתוב כאילו ברשותו, אבל כשהוא טעות לא חשיב מעשה קנין כלל ואין ע"ז עשאו הכתוב כאילו ברשותו.

[וצ"ע בנושא אשה ונמצאת חייבי לאוין או שניה שאין לה כתובה אבל משמע שצריכה גט, ע' רמב"ם פכ"ד מאישות ה"ב ויבמות דף פ"ה, ולמה אינו מקח טעות, וע' חת"ס כתובות דף ק' ע"ב].

ב. והנה אופן הביעור כ' במ"ב סי' תמ"ו ס"ק ו' גבי מצא חמץ ביו"ט שכופה עליו את הכלי שיי"א דוקא בביטלו אבל בלא ביטלו צריך לבערו ביו"ט וכ' במ"ב "מותר לטלטלו ולהשליכו לנהר או לבית הכסא או לפרו ולזרוק לרוח", וכן במ"ב סי' תמ"ה ס"ק ה', ובחזו"א סי' ק"ח ס"ק ג' כ' דזה הוי כמו חמץ שיחידו לשיבה דמהני רק קודם זמן איסורו אבל אחר זמן איסורו צריך לבערו מן העולם וע"י שמשליכו לביה"כ עדיין לא נתבער מן העולם, כבר כ' שביה"כ שבזמנינו גם להחזו"א חשיב ביעור מן העולם וע"כ מהני גם אחר זמן איסורו. ע' במ"ב ממהדורת דרשו סי' תמ"ה ס"ק ו'.

ויש להעיר בבאוו"ל סי' תקפ"ו כ' שאין לעשות מצוה במקום מטונף, והנה בבאוו"ל שם כ' ב' טעמים חדא שמצות צריכות כוונה והכוונה הרי היא כמו ד"ת שאסור במקום מטונף, עוד טעם שעבודת ד' אין לעשות במקום מטונף.

ובמק"א כ' לדון גבי נר חנוכה למי שאין לו מקום להדליק רק בביה"כ, וכ' שיש לדון אם יוכל להדליק ע"י נר ארוך מבחוץ, דלטעם ראשון מותר, ולטעם שני צ"ע, וה"נ יש לדון לענין לעמוד בחוץ לזרוק החמץ לתוך ביה"כ, אך בבה"כ שבזמנינו ק' לעשות כן, (וע' חזו"א סי' י"ז לענין ביה"כ בזמנינו אם חשיב ביה"כ דפרסאה כיון שאין הטינוף נשאר שם אלא מתגלגל למקום אחר, או שכיון שמתחילה עומד שם חשיב ביה"כ).

- א. היכן מצינו אופן שאפר חמץ, יהא חמור יותר מהחמץ עצמו.
- ב. היכן מצינו מצה שמותר לאכלה בליל פסח ראשון, ואסור לאכלה בפסח שני.
- ג. היכן מצינו מצה שאסורה בפסח ראשון, ומותרת בפסח שני.
- ד. האם עבד כשר לצלית הפסח.
- ה. ד' הרמב"ם שקונה חמץ בפסח לוקה משום בל יראה, האם יש סברה לומר שסומא שקונה אף שעובר בלאו מ"מ לא ילקה.
- ו. מצינו אופן שע"י ששורף חמץ מבטל תשבתו ועובר על בל יראה.
- ז. מצינו אופן שעשה מלאכה בשבת ומותר בשבת ליהנות ממנה ובמוצ"ש יהא אסור. [דוקא בכעין שנה זו]
- ח. מצינו דין 'בסיס לדבר האסור' שלא בהל' שבת.

א. לענין דבר שיש לו מתירים, מצאנו שאפר חמץ יהא חמור יותר מהחמץ עצמו, עיין ביד אפרים (סי' תמ"ה), שכתב דאף להמרדכי דחמץ לא חשיב דבר שיש לו מתירים, משום שחוזר ונאסר בפסח בשנה הבאה, אבל אפר חמץ להסוברים שאסור, חשיב דבר שיש לו מתירים, משום שאין חוזר ונאסר לשנה הבאה, כיון דלגבי שנה הבאה חשיב חרוך קודם זמנו.

ב. מצה מדמאי מצאנו שמותר לאכלה בליל פסח ראשון, ואסור לאכלה בפסח שני, דהנה איתא בפסחים (דף ל"ה ע"ב), "דמאי, והא לא חזי ליה, כיון דאי בעי מפקר לנכסיה הוי עני ואוכל דמאי, השתא נמי חזי ליה, דתנן מאכילין את העניים דמאי", והתוספות (ד"ה יוצאין), כתבו "מסופק ר"י, אי בעי למימר יוצא דוקא דיעבד, כדאמרין הואיל ומפקיר לנכסיה וחזי ליה, מכל מקום עדיין לא מפקיר להו, אי נמי יוצאים אף לכתחלה, הואיל ושרי לעניים, ואכילת מצה נמי נקרא אכילת עניות".

והנה הזכר יצחק (סימן פ' אות ב'), כתב שבמצה יש שתי מצוות, חדא מצות בערב תאכלו מצות והוא המצה הנאכלת לשם חובת אכילת מצה בעצמה אף כשאין קרבן פסח, ועוד מצוה לאכול הפסח עם המצה כדכתיב בקרא על מצות ומרורים יאכלוהו, וזה אינו מחיוב המצה עצמה אלא חיוב משום הפסח, וא"כ י"ל דבכל הדינים שנאמרו במצה שלא תהא מצה עשירה, ושתהא נאכלת בכל מושבות, ובאנינות, ושאסורה משום בל תאכל חמץ, ולא משום בל תאכל טבל, היינו רק במצה הנאכלת משום חיובא דבערב תאכלו מצות, משא"כ במצה הנאכלת עם הפסח לשם חיובא דפסח, בזה לא בעינן כל פרטי מצה הנ"ל, וכמו שמסתבר כן בפסח שני דבעינן שיאכל מצה עם הפסח, ולא בעינן כל דיני מצה ורק בעינן שלא תהא חמץ, והכא נמי בפסח ראשון המצה שאוכל עם הפסח לא בעינן בה כל הני תנאים.

ובמקור ברוך הביא שגם הצ"ח (ברכות דף ל"ז ע"ב), כתב שבפסח שני אין צריך לכל פרטי דיני מצה, [אלא דהצ"ח כתב לבסוף שלבו נוקפו לחלק כן ע"ש, ועיין עוד בקהלות יעקב (קדושין סימן ל'), ובטעמא דקרא פרשת בא].

והשתא יש לדון שהואיל ומבואר בתוספות דמה שמותר לאכול מצת דמאי משום שהיא אכילת עניות, א"כ כל זה בפסח ראשון, אבל בפסח שני שאין דין לחם עוני יהא אסור, ונמצא חומרא בפסח שני יותר מבפסח ראשון.

ג. במצה שעשויה מחדש מצאנו שאסורה בפסח ראשון, ומותרת בפסח שני, דהנה התוספות בקדושין (דף ל"ח ע"א, ד"ה אקרו) כתבו "בירושלמי מקשה למה לא אכלו מצה מחדש, ויבא עשה דבערב תאכלו מצות, וידחה לא תעשה דחדש, ומתרץ דאין עשה דקודם הדבור, דוחה

לא תעשה דאחר הדבור", והנה עשה של מצה בפסח שני, נאמר בפרשת בהעלותך שהוא אחר הדיבור, וא"כ יש לדון שהעשה של אכילת מצה בפסח שני ידחה לאו של חדש, ועיין בשאגת אריה (סי' צ"ו), שדן בזה.

ד. עבד וודאי כשר לצלית הפסח, וכדאיתא במתני' בפסחים (דף ע"ד ע"א), "אמר רבי צדוק, מעשה ברבן גמליאל שאמר לטבי עבדו, צא וצלה לנו את הפסח על האסכלה".

ה. סומא שקונה חמץ יש מקום לומר שלא ילקה, דהנה בדברי הרמב"ם (פ"א מחמץ ה"ג), שהקונה חמץ בפסח לוקה, הקשו מהגמ' (פסחים דף צ"ה ע"א), דהלאו הוא לאו הניתק לעשה ואי הכי הרי אין לוקין עליו, ורבו התירוצים בזה, ועיין בשאגת אריה (סי' ע"ח), שכתב דהנה הואיל ויש שני לאוין, ועשה מנתק רק לאו אחד, משום כך לוקה, ומדויק ברמב"ם שולקה אחד, ובכסף משנה (שם), מבואר שחמץ מוטמן עובר רק בלא ימצא, ואין עובר בלא יראה, ובמנחת חינוך (מצוה כ' אות א'), דן בסומא שאין רואה אם עובר רק בלא ימצא, והשתא אם עובר רק בלא ימצא, נמצא שאין כאן שני לאוין, ושפיר העשה מנתק את הלאו ואין בו מלקות, ומהאי טעמא יש מקום לומר שסומא לא ילקה.

ו. בפסחים צ"ה מבואר שבל יראה ניתק לעשה דתשבתו, ובמכות דף ט"ז מבואר גבי לאו שניתק לעשה דלמ"ד ביטלו ולא ביטלו לא משכח"ל אופן שיבטל את העשה ועי"כ ילקה אלא זאת ועוד אחרת, ובשו"ת הגרע"א קמא סי' י"ט הק' בזה ג' קושיות, והיינו שהגרע"א שם סובר שאם ביטל חמץ ברוב היתר ועתה מותר באכילה מה"ת, אף שעתה ע"י הביטול אין איסור חמץ מ"מ הביטול ברוב לא חשיב קיום של תשבתו, ועוד כ' שם הגרע"א שגם אם ישרוף הכל לא יקיים תשבתו כיון שנתבטל הרי נעשה להיתר ואין בו יותר קיום תשבתו, נמצא שביטל את האפשרות לקיים עשה דתשבתו וא"כ יתחייב מלקות.

ולפ"ז הק' הגרע"א דמשכח"ל שקנה חמץ ואח"כ ביטלו ברוב, ולכא' הרי מבואר ברמ"א יו"ד סי' צ"ט סעיף ו' "איסור שנתבטל, כגון שהיה ס' כנגדו, ונתוסף בו אח"כ מן האיסור הראשון, חוזר וניעור ונאסר, ל"ש מין במינו ל"ש מין בשאינו מינו, לא שנא יבש ל"ש לח", א"כ לא חשיב שמבטל תשבתו, כיון שיש אפשרות שיוסיף עוד חמץ ויהא חוזר וניעור ועי"כ יוכל לקיים תשבתו, וכ"כ באבני נזר או"ח סי' שליו אות י"ב. וע"ש שם שאין לומר שע"י שמוסיף וחוזר וניעור ע"ז גופא יש לאו דבל יראה, כיון שזה הוי כמו משהה חמץ על מנת לבערו שאינו עובר עליו כמבואר בתו' פסחים כ"ט ב'. ד"ה רב אשי.

ורבנו הגר"ד לנדו אמר דמשכח"ל שביטלו ברוב ושוב שרפו, ונמצא דכיון שביטלו ברוב א"י לקיים תשבתו אך אמר שאפשר להוסיף חמץ ויהא חמץ ויהא חוזר וניעור אבל כיון ששרפו שוב א"א שיהא חוזר וניעור. ולפ"ז נמצא שע"י ששורף חמץ מבטל תשבתו ועובר על בל יראה.

ז. שוחט בשבת לצורך חולה שיש בו סכנה מותר לבריא לאכול דל"ש כאן חשש שמא ירבה בשבילו כמבואר בסי' שי"ח ס"ב, אבל במ"ב שם ס"ק ה' כ' אם היה במו"ש יו"ט אפי' עשה בהיתר כגון לחולה שיש בו סכנה אבל אסור לבריא ביו"ט דאין שבת מכין ליו"ט.

ח. פסחים פ"ג וחולין כ"ה לגבי עצמות ששימשו בשר נותר.

נדבת ידידנו מאצ"ל בני ישראל בעיר מאנסי, ידיד נעורים
למורד וממערציו, הרבני אברהם אביש גאלדמאן שליט"א.

ברכת ד' תלווהו בכל דרכיו ויוחז את חג המצות בדיעות.